

PRESA, PUBLICUL ȘI JURNALIȘTII ÎN VIZIUNEA LUI GEORGE BARIȚIU ȘI A CORESPONDENȚILOR SĂI

Istoria presei românești din Transilvania a constituit un important domeniu de interes pentru istoricii români, iar personalitatea lui George Barițiu (1812-1893), fondatorul primelor periodice importante ale românilor din Imperiul Habsburgic, a fost intens studiată, constituind și subiectul a două monografii¹. În prezentul studiu, ne propunem să lămurim câteva aspecte pe care cercetările precedente nu le-au aprofundat privind relația, în epocă, dintre cărturarii români și presă. Cercetarea noastră este, așadar, ghidată de următoarele întrebări: (1) *care considerau românii ardeleni că trebuie să fie rolul presei în societate și cum era percepută presa în epocă?* (2) *cum înțelegeau ei noțiunea de public și legăturile acestuia cu presa?* și (3) *cum erau percepuți jurnaliștii și care trebuiau să fie principalele lor îndatoriri?*

În demersul nostru ne vom concentra asupra lui George Barițiu și a corespondenților săi, ei fiind oamenii cu care a început istoria presei românești din Transilvania: primul mare redactor și primii cititori și comentatori ai periodicelor sale. Suntem ferm convinși că o cercetare a imaginii jurnaliștilor români ardeleni despre meseria lor și totodată despre imaginea presei în societate, în secolul al XIX-lea, merită făcută, iar aceasta trebuie începută cu George Barițiu, primul jurnalist de seamă și un om care a meditat profund asupra meseriei sale, respectiv asupra rolului presei și al jurnaliștilor în viața politică și culturală. Sursele noastre trebuie împărțite astfel în două categorii: pe de o parte, articolele din presă în care marele redactor și-a formulat concepțiile despre jurnalism și jurnaliști de-a lungul timpului și, pe de altă parte, considerațiile pe aceste teme ale multora dintre corespondenții săi: Timotei Cipariu, Ioan Maiorescu, Florian Aaron etc. În acest mod, vom încerca să stabilim atât ceea ce a știut Barițiu despre rolul presei și meseria de jurnalist, cât și ceea ce au știut colegii săi de generație.

Încă din secolul al XVII-lea, informațiile au devenit mărfuri, fiind supuse legilor pieței. În ultima treime a acestui veac, ziarele au început să conțină, pe lângă informațiile care trebuiau răspândite cu acordul

¹ Vasile Netea, *George Barițiu: viața și activitatea sa*, București, Editura Științifică, 1966 și Toader Ionescu, *George Barițiu: monografie*, partea I, Cluj-Napoca, Risoprint, 2013.

autorităților, și instrucțiuni cu caracter pedagogic, critici sau recenzii. Marele filosof și sociolog german Jürgen Habermas a plasat nașterea sferei publice la începutul secolului al XVIII-lea, odată cu apariția analizei critice în presa cotidiană. Acest spațiu de dezbatere deschis în principiu tuturor a funcționat ca un mijlocitor între instituțiile statului și nevoile reale ale societății². Dezvoltarea presei scrise a jucat un mare rol în formarea conștiinței politice a indivizilor alfabetizați, întrucât aceștia deveneau parte a celor mai importante debateri ale momentului³. Datorită importanței pe care presa a câștigat-o în secolul Luminilor, filosoful Edmund Burke a numit-o în anul 1787 „cea de a patra putere în stat”⁴.

Primele încercări ale românilor transilvăneni de a întemeia un ziar în limba română datează din 1789⁵, însă abia în 2 ianuarie 1837 a apărut, la Brașov, prima publicație românească, intitulată *Foaia Duminecii*. Această revistă, editată de cărturarul român Ioan Barac, constituia mai degrabă o traducere a revistei germane *Sonntag-Magazin* și a avut o existență foarte scurtă, dispărând în luna decembrie a aceluiași an. În aceeași perioadă, George Barițiu, care funcționa ca profesor la Brașov încă din anul 1836⁶, a ajuns la un acord cu tipograful german Johann Gött, astfel că la începutul anului următor, în 1 ianuarie 1838, a apărut primul număr al revistei *Foaie literară*, care, din ziua de 2 iulie a aceluiași an, și-a schimbat numele în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, inspirată de revista germană editată atunci de Gött. Cu câteva luni înainte, în 12 martie 1838, același tipograf a primit și autorizația pentru a tipări primul ziar politic al românilor din Ardeal, *Gazeta de Transilvania*⁷.

² Jürgen Habermas, *Sfera publică și transformarea ei structurală: studiu asupra unei categorii a societății burgheze*, trad. Janina Ianoși, ediția a doua, București, Comunicare.ro, 2005, p. 70-81. A se vedea câteva considerații asupra acestui concept foarte important la Asa Briggs, Peter Burke, *Mass-media. O istorie socială: de la Gutenberg la Internet*, trad. Ioana Luca și Constantin Lucian, Iași, Polirom, 2005, p. 98-99; Andreas Gestrich, *The Public Sphere and the Habermas Debate*, în *German History*, vol. 24 (2006), nr. 3, p. 413-430; Mike Hill, Warren Montag (eds.), *Masses, Classes, and the Public Sphere*, London-New York, Verso, 2000.

³ Briggs, Burke, *Mass-media*, p. 99.

⁴ Pierre Albert, *Histoire de la presse*, Paris, Presses universitaires de France, 1996, p. 15.

⁵ Mircea Popa, Valentin Tașcu, *Istoria presei românești din Transilvania*, București, Tritonic, 2003, p. 18-19.

⁶ Asupra sosirii lui Barițiu ca profesor la școala din Cetate, a se vedea Netea, *George Barițiu*, p. 50-51 și Ionescu, *George Barițiu*, p. 82-83.

⁷ Netea, *George Barițiu*, p. 94.

Primii ani ai lui George Barițiu la Brașov sunt marcați de eforturile de a dezvolta cele două periodice pe care le conducea și de a-și asigura o situație materială confortabilă, necesară întemeierii unei familii. În testamentul său, redactorul a arătat că, la început, salariul său de profesor era de doar 200 de florini pe an, însă a reușit ca prin meditații să obțină un venit mai mult decât dublu, 500 de florini pe an, care a continuat să crească până la 1200 de florini în 1841, anul căsătoriei sale⁸. Întocmirea bibliotecii a însemnat o investiție de 600 de florini până în anul 1841, iar cărțile sale se pare că au fost salvate de la distrugere în timpul Revoluției de la 1848⁹. Pe lângă alcătuirea bibliotecii, indispensabilă unui om cultură, tânărul redactor a început de timpuriu să corespundeze cu cele mai importante personalități românești ale Transilvaniei, dar și din Principate. Marele său număr de corespondenți și mulțimea de scrisori ne dovedesc astăzi dorința sa de a fi informat cu privire la cele mai importante inițiative ale românilor din epocă. De multe ori, așa cum se va vedea mai jos, acești corespondenți i-au oferit și sfaturi sau indicații cu privire la activitatea sa redacțională.

De-a lungul carierei sale jurnalistice, George Barițiu a scris mai multe texte despre importanța presei în societate, în care a prezentat diferite funcții ale acesteia. Un prim rol identificat este cel al răspândirii știrilor și al unor cunoștințe utile în rândul românilor. Acesta ar fi, în ordinea cronologică, primul obiectiv pe care l-a enunțat redactorul pentru întreprinderea sa, încă din cel de-al doilea număr al *Foii literare*: „scoposul nostru cel de căpetenie [...]: cele ce sânt românilor de neapărată trebuință vor cumpăni pe cele folositoare sau numa desfătăcioase”¹⁰. În primul număr al *Gazetei de Transilvania*, apărut la Brașov la 12 martie 1838, Barițiu numea presa politică o „facere de bine neprețuită” întrucât permitea „lățirea științelor și a cunoștințelor, împărtășirea ideilor la toate plasele de oameni”¹¹. Tânărul redactor considera atunci, în spirit iluminist, că va putea contribui, prin munca sa, la „luminarea și desbolirea ideilor unui popor”, care e singura cale prin care românii pot contribui la „fericirea patriei”¹². Tot în acest prim număr,

⁸ Simion Retegan, *George Bariț și contemporanii săi*, vol. X, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 498.

⁹ *Ibidem*, p. 106.

¹⁰ *Foie literara*, nr. 2, 8 ianuarie 1838, p. 10.

¹¹ *Gazeta de Transilvania*, nr.1, 12 martie 1838, p. 3.

¹² *Ibidem*.

Barițiu a argumentat pe larg de ce ar fi recomandat ca românii să citească presă în limba română, în loc să consulte, la fel ca până atunci, publicații în limbi străine. Pe lângă faptul că străinii nu scriu în interesul românilor, aceștia nu pot să înțeleagă „duhul românesc”¹³ și nici defectele acestui popor, prin urmare nu ar putea recomanda soluții ajutătoare. Presa este chemată așadar nu doar să informeze, ci să analizeze defectele societății românești spre a propune soluții de remediere.

În anul următor, după experiența primului an de jurnalism, George Barițiu a revenit în fața cititorilor săi cu un alt articol despre importanța gazetelor. Textul său este o pledoarie pentru cititul ziarelor alături de cărți, care urmărește să scoată în evidență câteva calități ale celor dintâi, precum accesibilitatea mai mare a informațiilor și prețul mai scăzut: „pe lângă ce se primesc atât de efort, apoi să și primesc cu o înlesnire cu care cărțile tipărite nu le putem avea niciodată”¹⁴. În fața unui public deprins cu cititul în limbi străine, redactorul brașovean pleda pentru lectura în limba română deoarece „toate ideile și cunoștințele primite în vreo limbă nu să pot niciodată lăși cu atâta folos, cu cât să lătesc în limba suptă cu laptele mamei noastre”¹⁵. Chiar dacă acest mesaj transmite imaginea unui jurnalist sigur pe munca sa, mai ales prin declarația că ziarele sale au ajuns o necesitate printre românii cultivați, putem considera că prin această pledoarie Barițiu încerca să mai atragă cititori, în special dintre acei conaționali instruiți care preferau presa în limbi străine. Cu ajutorul listelor de prenumerați s-a putut stabili că cele două gazete românești aveau 398 de abonați în semestrul al doilea al anului 1838, iar în anul următor numărul a rămas cam același¹⁶. Datoria ziarelor de a lărgi cunoștințele generale și lingvistice ale cititorilor o mai găsim reafirmată în anul 1841, când redactorul a primit un reproș din partea unui cititor că nu face eforturi pentru curățarea limbii române de împrumuturile străine¹⁷, și în

¹³ Asupra conceptului herderian de *Volkgeist* și a influenței sale asupra românilor a se vedea Victor Neumann, *Conceptul de națiune la români și unguri: un studiu despre identitățile politice*, Iași, Institutul European, 2013, p. 12-16 și p. 44-58.

¹⁴ *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, nr. 26, 25 iunie 1839, p. 206.

¹⁵ *Ibidem*, p. 207.

¹⁶ George Em. Marica, *Contribuții la problema abonaților periodicelor românești până la Primul Război Mondial*, în Idem, *Studii de istoria și sociologia culturii române ardelene din secolul al XIX-lea*, vol. I, Cluj-Napoca, Dacia, 1977, p. 22.

¹⁷ *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, nr. 20, 18 mai 1841, p. 154.

anul 1848¹⁸, cu ocazia unei noi pledoarii pentru citirea presei.

Ideea că presa are un rol de informare o găsim și la câțiva corespondenți ai redactorului. La sfârșitul anului 1838, căminarul moldovean lordache Mălinescu îi trimitea în scris lui Barițiu câteva sfaturi cu privire la conținutul articolelor din ziarele sale. În opinia sa, foile brașovene ar fi trebuit să ofere articole „care să vor atinge de interesurile patriilor noastre”, biografiile unor personalități care au făcut „născari deosebite jărtve spre folosul țivilizații [...] de la care, adevă, s-ar pute îndemna și românii a le face” și știri din cele mai importante state ale lumii¹⁹. Trei ani mai târziu, Florian Aaron (1805-1887) îi destăinuia redactorului brașovean că *Gazeta de Transilvania* e singurul ziar folosit de românii din Muntenia pentru a cunoaște „cursul lumii”²⁰. Cele două publicații românești de la Brașov au ajuns să aibă un important ecou în rândul tinerilor, așa cum o dovedește scrisoarea elevilor români de la Liceul Piarist din Cluj, trimisă redactorului în anul 1847. Acești tineri, între care îi regăsim pe Iosif Hodoș, Ioan Rațiu sau Ioan Meșianu, considerau că lectura periodicelor brașovene i-a ajutat la

„deprinderea în limbă, procopsirea în literatură, polirea în științe, cunoașterea stărilor a țărilor străine, și mai vârtos a noastrei, cetirea - în timpurile de acum - dezbaterile lucrurilor dietale în dulcea noastră limbă”²¹.

Despre rolul educațional al „țiparului”, termen prin care definea atât presa cât și cărțile, a scris, în același stil, și poetul Andrei Mureșanu (1816-1863), colaborator și bun prieten al lui Barițiu²². Se pare că obiectivul principal al redacției din anul 1838 a fost atins, iar publicul românesc a ajuns să aprecieze ziarele pentru varietatea informațiilor pe care le conțineau.

O problemă foarte importantă, care a fost dezbătută în repetate rânduri de George Barițiu, este aceea a libertății presei. Cenzura fusese întărită în Imperiul Habsburgic din anul 1791²³ pentru a opri ideile care ar fi

¹⁸ Idem, nr. 6, 9 februarie 1848, p. 46.

¹⁹ Ștefan Pascu, coord., *George Bariț și contemporanii săi*, vol. VI, București, Minerva, 1983, p. 26.

²⁰ Ștefan Pascu, Iosif Pervain, coord., *George Bariț și contemporanii săi*, vol. I, București, Minerva, 1973, p. 25.

²¹ Ștefan Pascu, coord., *George Bariț și coterporanii săi*, vol. V, București, Minerva, 1981, p. 72.

²² Articolul *Măiestria țiparului* a apărut în anul 1854, în *Telegraful Român*. Textul e preluat din Andrei Mureșanu, *Poezii. Articole*, ediție de Ion Buzăși, București, Minerva, 1988, p. 190. Despre relațiile foarte apropiate dintre Barițiu și Mureșanu, a se vedea Ion Buzăși, *Andrei Mureșanu: monografie*, București, Eminescu, 1988, p. 26-28.

²³ Albert, *Histoire*, p. 23.

putut amenința statul, iar până la Revoluția de la 1848 a funcționat conform unei legi a presei promulgate în 1819. Poliția secretă, subordonată cancelarului Metternich, avea un important rol în supravegherea presei și a cărturarilor considerați periculoși²⁴. La Brașov, cenzorul periodicelor românești era Antonin Kovatz, inspectorul școlilor romano-catolice, însă în acest proces mai intervenea și directorul poliției, Josef Wentzel. Activitatea lor era controlată de contele László Lázár, responsabilul cenzurii din Transilvania, aflat la rândul său sub autoritatea consilierului imperial Somlyai²⁵.

Pledoariile lui Barițiu pentru libertatea presei pot avea mai multe surse. Una din ele este reprezentată de influența ideilor liberale în spațiul românesc după Revoluția Franceză, care promovau și o presă liberă. Adrian Marino a identificat prezența acestor idei la mai mulți cărturari români de la începutul secolului al XIX-lea, precum Ioan Budai-Deleanu, care admira presa fără prejudecăți²⁶. Nu putem exclude și influența dezbatărilor asupra libertății cuvântului din Dieta Transilvaniei, dar și modelul presei din statele occidentale, pe care redactorul brașovean l-a studiat cu atenție, așa cum s-a dovedit prin unele din articolele sale. Primul său text dedicat libertății presei a apărut în anul 1842, în *Gazeta de Transilvania*, și conținea câteva afirmații tranșante precum faptul că „publicitatea este cea atmosferă întru care și prin care viază adevărata libertate”²⁷. Articolul în cauză indică faptul că Barițiu a fost conștient de complexitatea acestei probleme, întrucât a menționat că nu are suficient loc în coloanele sale pentru a reproduce toate argumentele. Acest text a fost urmat de un altul, trei ani mai târziu, apărut tot în *Gazeta de Transilvania*, care arăta încă din titlul său („Tiparul restrâns sau liber”) existența acestei tensiuni. Pentru redactorul român, libertatea presei este „un drept al naturii”²⁸, de care oamenii nu se pot despărți niciodată. În sprijinul acestei idei, Barițiu a argumentat că presa liberă nu poate fi învinuită pentru tulburările sociale ale secolului său, întrucât nici Revoluția Franceză, nici tulburările de la 1830 din Franța și Belgia nu s-au

²⁴ Derek Jones, ed., *Censorship: a World Encyclopedia*, vol. I (A-D), London-Chicago, Fitzroy Dearborn Publishers, 2001, p. 149-150.

²⁵ Marian Petcu, *Puterea și cultura: o istorie a cenzurii*, Iași, Polirom, 1999, p. 91-92.

²⁶ Adrian Marino, *Libertate și cenzură în România: începuturi*, Iași, Polirom, 2005, p. 43-52.

²⁷ George Bariț, *Scrieri social-politice*, ediție de Victor Chereșteșu, Camil Mureșan, George Em. Marica, București, Editura Politică, 1962, p. 74.

²⁸ *Ibidem*, p. 89.

produs din cauza ziarelor. Dacă poporul este mulțumit cu guvernul, nicio presă nu-l poate determina să se răscoale. Articolul conține și o pledoarie pentru cultura liberă, căci „numai acolo unde este adevărata cultură, născută din libera desfășurare a puterilor sufletești, poate fi un rând [cu sensul de „rânduială”, n.a.] bun și pace stabilă”. Cei care încearcă să limiteze libertatea culturii sunt considerați dușmani ai păcii și a liniștii sociale²⁹.

Problema cenzurii a mai fost discutată într-un important articol publicat de George Barițiu la vârsta maturității, în anul 1874³⁰, în revista *Transilvania*³¹. În textul respectiv, la care vom mai face referire în cadrul studiului de față, marele redactor a făcut o interesantă analiză a rolului presei în Austro-Ungaria și România. În legătură cu cenzura, Barițiu considera că aceasta a apărut inițial pentru a împiedica difuzarea scrierilor imorale sau care puteau influența negativ publicul, precum cele revoluționare³². Chiar dacă cenzura a avut, poate, la început un scop util binelui public, ea nu este bună deoarece

„chiar și acele mijloace corective ale omului pe acest pământ se ajută și își pot ajunge scopul numai prin cuvântul liber, prin presa, care face ca oamenii [...] să se înțeleagă între sine din punctele cele mai îndepărtate ale Pământului”³³.

În sprijinul ideii enunțate mai sus, cum că libertatea presei ajută la îmbunătățirea moravurilor, autorul a dat câteva exemple de state în care, datorită acesteia, oamenii sunt mai morali. În opinia sa, Anglia, Belgia, Olanda, Elveția și Saxonia, țări în care presa era liberă, aveau cetățeni mai morali decât alte țări precum Italia, Spania, Austro-Ungaria (în text Austria și Ungaria au apărut ca fiind separate), Grecia, Polonia și Rusia. Ca „regulă” sociologică, Barițiu a afirmat că „moralitatea s-a cores și se corege în proporțiunea în care câștigă libertatea presei”³⁴. Puterea reală a presei depinde de libertatea ei, și doar presa liberă merită apelativul de „a șasea

²⁹ *Ibidem*, p. 90.

³⁰ Compromis din anul 1867 a readus, în privința presei, legea din anul 1848, astfel că oficial cenzura a dispărut. Chiar dacă presa era relativ liberă, autoritățile puteau sancționa ziarele și jurnaliștii pentru opiniile lor. A se vedea Jones, *Censorship*, vol. II, p. 1120-1121.

³¹ *Anarhia și corupțiunea presei nemțești. Presa maghiară. Presa daco-romană*, în *Transilvania*, anul VII, nr. 6-7, 1874. Reprodus și în volumul George Barițiu, *Studii și articole*, Sibiu, Editura Asociațiunii, 1912.

³² *Ibidem*, p. 124.

³³ *Ibidem*, p. 126.

³⁴ *Ibidem*.

putere europeană și în genere de putere mare”³⁵.

Chiar dacă a criticat de timpuriu instituția cenzurii, așa cum s-a văzut mai sus, eruditul jurnalist nu a putut niciodată critica public cenzura din Imperiul Habsburgic. Opiniile sale despre politica autorităților în privința presei le putem reconstitui doar cu ajutorul corespondenței păstrate. Deși în general autoritățile erau laudate pentru privilegiul acordat românilor de a-și întemeia periodice, un fragment dintr-o scrisoare a lui Barițiu către bunul său prieten Timotei Cipariu (1805-1887), scrisă în anul 1847, ne arată o altă față a acestei realități:

„se caută cu lumânarea aprinsă cel mai mic prilej de a ne sugruma gazetele, la care nu le-au dat concesie (crede-mi mie) cu nădejde ca să aibă viață, ci cu nădejde că vor servi de cuțit în mâna românilor care, rănindu-se sau rănind pe alții, numaidecât să li se smâncească din mână; să le fie și de un tare argument asupra noastră, ca și cum nu ne-am ști folosi de nimica, n-am fi harnici de nimic. De mult am pătruns această politică și acum îmi poți crede grijilor ce am tras de 10 ani”³⁶.

Această scrisoare, elaborată în urma discuțiilor cu cărturarul german Anton Kurz (1800-1849), arată dezamăgirea tânărului redactor în fața unor autorități pe care le considera ostile atât față de proiectele sale, cât și față de națiunea română. Un important critic al cenzurii a fost și finul lui Barițiu, Andrei Mureșanu care, în textul său din anul 1854 consacrat tiparului, a condamnat cenzurarea manuscriselor înainte de tipărire, deoarece ele ajung să depindă de un singur om, existând posibilitatea evaluării subiective. Poetul considera că această practică „sugrumă spiritul legii și face ca și lucrul cel mai nevinovat să atârne de la mila și îndurarea, de voia celor ce au puterea în mână”³⁷.

O altă funcție esențială a presei românești era, în epocă, aceea de a reprezenta națiunea română. Această menire nu a fost formulată explicit de George Barițiu, ale cărui scopuri oficiale au fost expuse mai sus - legate de informarea națiunii - cât mai degrabă de publicul său, așa cum vom arăta în continuare. Încă din anul 1837, auzind că tânărul profesor a început să se ocupe de jurnalism, medicul român Vasile Pop (1789-1842) l-a felicitat arătând că editarea gazetelor este folositoare națiunii³⁸, iar odată cu apariția

³⁵ *Ibidem*, p. 127.

³⁶ Retegan, *George Bariț*, vol. X, p. 30.

³⁷ Mureșanu, *Poezii. Articole*, p. 194-195.

³⁸ Pascu, *George Bariț*, vol. V, p. 13.

Gazetei de Transilvania, același cărturar afirma entuziast că a început o nouă epocă pentru români³⁹. Sentimentul că cele două periodice românești sunt strâns legate de națiune a fost exprimat și de căminarul moldovean Mălinescu, care, în completarea sfaturilor oferite, arăta că el nu se consideră mai competent decât proaspătul redactor, ci doar preocuparea pentru neamul românesc l-a îndemnat să se implice⁴⁰. Doi ani mai târziu, cărturarul August Treboniu Laurian (1810-1881) numea *Gazeta* brașoveană „gura românilor”⁴¹, arătând că aceasta este cel mai important mijloc de expresie al națiunii române, iar în anul 1843 Constantin Alpini (cca 1809-1846), protopopul greco-catolic al Mediașului, îi felicita pe Barițiu și pe Iacob Mureșanu pentru munca lor jurnalistică, întrucât constituie „singurul mijloc spre a ne cunoaște unii cu alții”⁴², așadar un element important pentru coeziunea națională.

A scrie la un ziar românesc nu a fost considerat în epocă o simplă meserie, ci un serviciu adus națiunii. În acest sens este grăitoare mărturia lui Ioan Maiorescu (1811-1864) din anul 1847, asupra motivației sale ca jurnalist:

„tu vezi bine că în toate criticele mele eu nu răspunz numai antagonistului meu ori al românilor, ci scopul meu este cel princepal de a învăța pe tinerimea română și de a-i da arme în mână”⁴³.

Pentru tânărul profesor stabilit în Țara Românească, jurnalismul era un mod de a milita pentru emanciparea națiunii române, iar în acest scop și-a adaptat și limbajul, optând pentru un stil alert și pentru titluri care „să pocnească, să electrizeze, să scuture letargia, nepăsarea”⁴⁴. Chiar dacă nu toți subscriau la acest radicalism, cea mai mare parte a societății românești educate gândea în acest fel, așa cum putem vedea din omagiile adresate lui Barițiu la împlinirea vârstei de optzeci de ani, când eforturile sale pentru dezvoltarea jurnalismului românesc au fost puse în legătură directă cu emanciparea națiunii⁴⁵.

³⁹ *Ibidem*, p. 22.

⁴⁰ *Idem*, *George Bariț*, vol. VI, p. 28.

⁴¹ Pascu, Pervain, *George Bariț*, vol. I, p. 102.

⁴² Ștefan Pascu, *George Bariț și contemporanii săi*, vol. IX, București, Minerva, 1993, p. 43.

⁴³ Pascu, Pervain, *George Bariț*, vol. I, p. 303.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Foi comemorative la serbarea din 12/24 Maiu 1892*, Sibiu, Tipariul Tipografiei Archiepiscopale, 1892, p. 43-88. O importantă mărturie în acest sens îi aparține ziaristului

În anul 1874, canonicul blăjean Ioan Micu Moldovan (1833-1915) îl aproba pe Barițiu în ideea că, fără un ziar independent, „nu ne putem apăra cauza, nice cu demnitate, nice cu efect”⁴⁶. Patru ani mai târziu, când a enunțat programul noului său ziar politic, *Observatoriul*⁴⁷, Barițiu a formulat o nouă datorie a presei românești, aceea de a prezenta străinilor cele mai importante aspecte privind națiunea română. În acel scop, românii trebuie să se informeze bine asupra condițiilor din țara lor și a problemelor cu care se confruntă, deoarece:

„pre cât timp nu ne vom cunoaște noi înșine toate condițiunile noastre actuali de existență, nu vom fi în stare de a informa nici pe alții, iară neîmplinind această datorință către societatea europeană [s.n.] nu avem dreptul să ne vaietăm că alții se uită la noi preste umeri și stau să treacă la ordinea zilei, adică să-și vadă de alte afaceri”⁴⁸.

Un rol al presei mai puțin discutat de către Barițiu sau corespondenții săi a fost acela de organ de propagandă al unui partid sau al unor idei politice. Încă din anul 1839, într-un articol despre situația politică din Franța, redactorul *Gazetei de Transilvania* arăta că:

„În Franța, precum și în alte țări constituționale, atât guvernul țării și ministrii, cât și alți bărbați mari ai patriei țin câte unul sau mai multe jurnale politice în apropierea și patronimea sa, la care și ei însuși lucră. Unele gazete ca acestea au de multe ori cea mai mare influință asupra publicului. Totdeodată pentru partea împotrivoare sânt înfricoșate ca judecata cea mai de pe urmă”⁴⁹.

Într-un interesant studiu asupra istoriei presei europene, publicat în anul 1840, jurnalistul brașovean a prezentat cele trei „duhuri” (cu înțelesul de doctrine politice) care sunt promovate de către principalele ziare franceze:

Septimiu Albini (1861-1919), despre începuturile carierei sale jurnalistice la ziarul *Tribuna*: „Munceam însă cu toții cu drag și cu entuziasm, căci nici unul nu ne consideram ca gazetari de meserie, ci ca luptători naționali, ca soldați ai românismului, nu pentru plată, ci din sentiment de datorie națională”. (Septimiu Albini, *Societatea „Transilvania”. Amintiri de la „Tribuna” veche. Scrieri politice*, ediție de Răducu Rușeț, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2014, p. 55).

⁴⁶ Pascu, *George Bariț*, vol. V, p. 287.

⁴⁷ În legătură cu acest ziar, a se vedea Netea, *George Barițiu*, pp. 277-279. Autorul a indicat greșit data primului număr ca fiind 1/13 aprilie 1878, de fapt acel număr a apărut la 1/13 ianuarie.

⁴⁸ *Observatoriul*, nr. 1, 1/13 ianuarie 1878.

⁴⁹ *Gazeta de Transilvania*, nr. 13, 26 martie 1839, p. 52.

Journal des Débats promovează parlamentarismul (definit simplist ca fiind principiul „cum că desăvârșita formă a unui stat se află în guvernul de trei puteri a rigii și a ambelor case legislative”⁵⁰), *Le National* sprijinea republicanismul, iar adepții Vechiului Regim s-au grupat în jurul foii *Gazette de France*. O altă prezentare a relației dintre presă și partidele politice întâlnim în articolul din anul 1874, când autorul a arătat că, în statele constituționale și parlamentare, partidele politice și guvernele pot finanța ziare care să susțină nu atât persoanele, cât doctrinele și opiniile politice ale majorității din Parlament care sprijină guvernul. Singurul ziar care trebuie să aparțină statului, fără legătură cu puterea executivă, este *Monitorul Oficial*⁵¹.

Următorul aspect pe care vom încerca să-l clarificăm în studiul de față este percepția intelectualității românești asupra publicului și a opiniei publice. Cel mai probabil, aceste două noțiuni și sensul lor au fost preluate de românii ardeleni din limba germană, unde termenii „Publikum” și „Publizität” s-au încetățenit încă din secolul al XVIII-lea⁵². Legătura strânsă dintre soarta unei publicații și publicul pe care aceasta îl vizează era cunoscută și în vremea când George Barițiu își începea la Brașov activitatea jurnalistică, întrucât redactorul arăta clar că publicul românesc va decide soarta *Foii literare*. La începutul acestei reviste au fost publicate un număr de nouă scrisori fictive din partea unor categorii de cititori⁵³, iar redactorul a spus că aceste epistole vor fi recitate săptămânal pentru „ca totdeauna să ne rămâe în minte pofta abonaților”⁵⁴. În al doilea semestru al anului 1848, odată cu lansarea *Foii pentru minte, inimă și literatură*, Barițiu a mulțumit cititorilor săi, în numele întregii națiuni, pentru entuziasmul cu care au primit revista sa literară⁵⁵. Interesul pentru publicul acestor prime publicații românești din Transilvania nu-l găsim doar la George Barițiu, ci și la medicul Vasile Pop, care în februarie 1838 a încercat o anchetă de tip sociologic (rămasă, se pare, doar în stadiul de proiect) asupra meseriei, confesiunii și localizării geografice a prenumeranților, pentru „a afla în care parte a românilor, și în care clasă de oameni se află mai mare aplecare spre literatură

⁵⁰ *Foia pentru minte, inimă și literatură*, nr. 26, 25 iunie 1840, p. 205.

⁵¹ Barițiu, *Studii și articole*, p. 136-137.

⁵² Habermas, *Sfera publică*, p. 75.

⁵³ Pentru dorințele fiecărui „cititor” a se vedea Netea, *George Barițiu*, p. 92-94.

⁵⁴ *Foie literară*, nr. 2, 8 ianuarie 1838, p. 10.

⁵⁵ *Foie pentru minte, inimă și literatură*, nr. 1, 2 iulie 1838.

și cultură⁵⁶. În anul 1841, Barițiu mărturisea că a fost mai demult preocupat de trebuințele și gusturile oamenilor⁵⁷, asupra cărora se informa din scrisorile unor apropiați, lipsindu-i mijloacele moderne precum studiile de audiență și de motivație a lecturii⁵⁸. Importanța studierii atente a publicului în vederea adaptării publicației la gusturile sale a fost prezentată de marele jurnalist în mai multe articole, precum cele din anii 1868⁵⁹ și 1874⁶⁰. Publicul vizat de periodicele românești era compus, așa cum preciza Barițiu în anul 1851, din

„o parte sănătoasă a clerului, toți literații și literatorii într-o înțelesul cunoscut, mulți profesori, deregători publici (cărora nu le mai este rușine a ține cartea ori jurnal pe masa lor), negustori (câți nu sunt cu totul închinați Mamonei), proprietari cari nu se rușinează că pe părinții lor i-au fost chemând luon, Niculae, Georgie, Flore, Varvară iar nu Ianoș, Micloș, Giuri șcl”⁶¹.

Asupra gusturilor pe care le aveau cititorii de presă ai epocii avem doar câteva opinii ale jurnalistului sau ale contemporanilor săi. În mai 1838 Florian Aaron i-a scris redactorului *Foii* brașovene să se concentreze în articolele sale pe educarea cititorilor, deoarece „aceasta o așteaptă de la domnia ta toți cei buni, aceasta o doresc și eu”⁶². Nu știm în numele cărui grup se exprima acest cărturar ardelean stabilit la București, însă în luna decembrie a aceluiași an a revenit cu o scrisoare în care preciza că publicul românesc (nu este precizat dacă doar cel din Țara Românească sau toți cititorii) caută doar plăcere, nefiind în stare să prețuiască învățătura pe care o pot oferi revistele⁶³. Este vorba aici de dorința publicului majoritar, neinteresat, la fel ca astăzi, de lucrări științifice. Redactorul a ținut seama de aceste îndemnuri și a introdus texte de „varietăți” în *Foaia pentru minte, inimă și literatură*, fără să renunțe complet la rolul educativ al revistei. În anul 1841, ca răspuns la dorința unui cititor care dorea multe articole despre istoria românilor, Barițiu a arătat că s-a documentat asupra gustului

⁵⁶ Pascu, *George Bariț*, vol. V, p. 18.

⁵⁷ *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, nr. 20, 18 mai 1841, p. 154.

⁵⁸ Pierre Albert, *La presse*, Paris, Presses universitaires de France, 1996, p. 59-61. Aceste mijloace erau valabile pentru presa de mare tiraj de dinaintea apariției Internetului.

⁵⁹ *Transilvania*, nr. 25, 15 decembrie 1868, p. 609.

⁶⁰ Barițiu, *Studii și articole*, p. 138.

⁶¹ *Gazeta de Transilvania*, nr. 61, 30 iulie 1851, p. 253.

⁶² Pascu, Pervain, *George Bariț*, vol. I, p. 15.

⁶³ *Ibidem*, p. 16.

cititorilor săi și a dedus că aceștia nu doreau articole științifice întrucât „pentru dânsii jurnalele trebuie să fie orice altă [treabă, n.a.] numai cărți sistematice nu, căci acestea le află ei aiurea”⁶⁴.

Una din marile probleme cu care s-au confruntat cărturarii români în secolul al XIX-lea a fost, indiferent de provincia în care au activat, lipsa de receptare a operelor lor în rândul românilor. Acest fapt se datorează fenomenului de supraproducție/subconsum, identificat de istoricul Sorin Mitu, care desemnează decalajul dintre numărul mare de publicații românești comparativ cu cererea propriu-zisă din partea publicului⁶⁵. George Barițiu a fost afectat în mod special de această problemă și a luat poziție în repetate rânduri pentru a-i determina pe românii cu o bună situație financiară să investească în publicațiile editate în limba română. Deși a afirmat uneori că ziarele sale au devenit indispensabile românilor cultivați din Imperiul Habsburgic, și chiar și unii dintre corespondenții săi au susținut asta, în realitate existau destui români cu dare de mână care nu s-au abonat, din diferite motive, la presa românească. Cu privire la Transilvania, în anul 1842, prietenul său Timotei Cipariu îl informa că *Gazeta de Transilvania* este puțin citită de clericii blăjeni, care preferă alte publicații străine pentru aspectele politice, și sunt mai interesați de *Foaia pentru minte, inimă și literatură*⁶⁶. De altfel, chiar în același an, Barițiu i-a cerut episcopului Ioan Lemeni să recomande ziarele sale protopopilor greco-catolici, convins că acest lucru ar duce la creșterea numărului de cititori⁶⁷. Ioan Maiorescu, unul din corespondenții ziarelor brașovene, stabilit în Țara Românească, a explicat în anul 1841 atitudinea muntenilor cu privire la lectura presei prin lipsa sentimentelor patriotice și a educației la majoritatea românilor care dispun de bani, aceștia preferând să se aboneze la gazete franțuzești doar pentru a fi în pas cu moda⁶⁸. Doi ani mai târziu, același autor a revenit cu o nouă explicație asupra succesului slab al *Gazetei de Transilvania* în rândul muntenilor: „oamenii noștri n-au ajuns până acolo ca să-ți privească *Gazeta* din interes național și să cunoască că este o datorie a o sprijini”⁶⁹. Întrebat de

⁶⁴ *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, nr. 20, 18 mai 1841, p. 154.

⁶⁵ Sorin Mitu, *Geneza identității naționale la românii ardeleni*, București, Humanitas, 1997, p. 129-137.

⁶⁶ Pascu, Pervain, *George Bariț*, vol. IV, p. 176.

⁶⁷ Ștefan Pascu (coord.), *George Bariț și contemporanii săi*, VII, București, Minerva, 1985, p. 27.

⁶⁸ Pascu, Pervain, *George Bariț*, vol. I, p. 251.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 267.

redactorul ardelean cum ar putea să crească numărul de cititori în rândul românilor, August Treboniu Laurian a răspuns că nu are o soluție și a pus lipsa de interes a conaționaliilor pe seama prostiei celor bogați, a sărăciei celor cultivați, a lenei și nepăsării, considerate caracteristici etnice ale românilor⁷⁰.

Mărturiile lui Ioan Maiorescu pot părea contradictorii față de cele prezentate mai sus, ale lui Florian Aaron sau lordache Mălinescu, însă până la urmă toate sunt doar opinii subiective, a căror interpretare este relativă. Barițiu însuși, deși a scris că periodicele sale sunt importante în viața culturală a națiunii, și am văzut că mai mulți contemporani susțineau acest lucru, a avut totuși și texte în care deplângea starea presei românești și dezinteresul publicului. Două articole asupra acestei probleme au apărut în anul 1848. Astfel, în luna februarie, autorul a publicat în *Foaie pentru minte, inimă și literatură* un articol laudativ la adresa ziarului bucureștean *Universul*, însoțit de un emoționant apel către conaționali săi pentru susținerea celor cincisprezece ziare românești existente până atunci. Publicul general e considerat pur și simplu „nepăsător” față de eforturile puținilor jurnaliști care scriu în limba română și mulți români au un singur abonament, deși situația lor financiară le-ar permite să aibă mai multe. Aici Barițiu a dat dovadă de o atitudine foarte altruistă și i-a îndemnat pe cititorii săi mai înstăriți să nu se limiteze doar la o singură publicație, deoarece așa vor avea, inevitabil, acces la mai puține informații, și vor fi conduși doar de opiniile unui singur jurnalist, lipsindu-le astfel posibilitatea de a face comparații⁷¹. În primăvara aceluiași an, într-un articol dedicat libertății presei, redactorul brașovean a arătat că românii nu se pot bucura de această libertate în lipsa unor școli eficiente, care să asigure educația unei părți mai mari din tineret și a unor salarii mai bune pentru dascăli, cu care aceștia să poată trăi liniștiți⁷².

Chiar dacă mulți cărturari ai epocii au deplâns lipsa de interes a românilor pentru presă, au existat și reproșuri ale publicului pentru redactori, care putem spune că au adus pierderi sau renunțări la abonamente. Un motiv frecvent pentru care românii renunțau la presa în limba română era simplul fapt că nu le erau onorate abonamentele, chiar dacă ele erau plătite.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 127. Pentru alte considerații din epocă legate de lenea românilor, a se vedea Mitu, *Geneza*, p. 190-201.

⁷¹ *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, nr. 6, 9 februarie 1848, p. 46-47.

⁷² Barițiu, *Scriseri social-politice*, p. 110-112.

Nemulțumirea acestor cititori provoca, pe drept cuvânt, încetarea legăturii cu publicația în cauză. Căminarul Mălinescu l-a prevenit în anul 1838 pe Barițiu că trebuie să fie atent la acest aspect, deoarece neonorarea abonamentelor a dus înaintea la dispariția *Albinei românești*⁷³. Se pare că și periodicele brașovene au avut dificultăți în a ajunge la toți prenumerații, datorită problemelor poștei sau a unor erori ale redacției, ceea ce a determinat unele renunțări la abonamente. Comentând pierderea unor cititori, Vasile Pop considera că prima cauză pentru acest lucru este indolența românilor și doar a doua se leagă de problemele de distribuție a gazetelor⁷⁴. Este o părere interesantă, de vreme ce medicul din Zlatna i-a scris în repetate rânduri lui Barițiu despre prenumerații care nu și-au primit ziarele promise⁷⁵, însă și aici putem vedea că un clișeu este mai puternic uneori decât un fapt real. Aceste probleme cu abonații au continuat și în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când deja redacția brașoveană fusese preluată de Iacob Mureșanu. În anul 1861, chiar Barițiu i-a scris redactorului că unii cititori din București sunt „foarte desgustați p[entru] neuzita neregularitate în expedițiune” iar alții, precum Ioan Maiorescu și Vasile Maniu sunt nemulțumiți de stilul corespondențelor și de unele „necălituri” (probabil lipsa de cizelare a unor texte)⁷⁶.

Strâns legată de public trebuie să identificăm noțiunea de „opinie publică”, pe care cărturarii români ardeleni se pare că o cunoșteau și o înțelegeau. În studiul său despre istoria presei europene din anul 1840, George Barițiu afirma că aceasta are și rolul, pe lângă transmiterea de cunoștințe și facilitarea comunicării, de a „da oareșcare îndreptari opiniei publice”⁷⁷. O adevărată definiție a acestui concept⁷⁸ a fost dată de jurnalistul român în anul 1842, într-un articol prin care pleda pentru libertatea tiparului:

„prin părerea publică [...] înțelegem sloboda, înțeleapta învoire a unor popoare povățuite de moralul cel creștinesc, între care predomină

⁷³ Pascu, *George Bariț*, vol. VI, p. 24.

⁷⁴ Idem, *George Bariț*, vol. V, p. 44.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 21, 35, 38-40, 44, 47, 51, 52, 59-60.

⁷⁶ Retegan, *George Bariț*, vol. X, p. 112.

⁷⁷ *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, nr. 26, 23 iunie 1840, p. 253.

⁷⁸ Conceptul de „opinie publică” este foarte greu de definit din punct de vedere sociologic, existând la ora actuală peste cincizeci de definiții. Pentru cele mai importante dintre ele, a se vedea Septimiu Chelcea, *Opinia publică: gândesc masele despre ce și cum vor elitele?*, București, Editura Economică, 2002, p. 22-26.

respectarea vecinicelelor și neschimbatelelor legi naturale⁷⁹.

În viziunea sa, opinia publică este compromisiul liber al unor popoare creștine, care trăiesc în respectul drepturilor naturale. Redactorul considera, în același articol, că dacă părerile circulează liber, cele bune vor ajunge să câștige asupra celor rele prin posibilitatea de a cerceta și dezbate liber⁸⁰.

Termenul a fost folosit și de Timotei Cipariu în anul 1842, într-un comentariu despre posibilitatea ca *Gazeta de Transilvania* să apară de două ori pe săptămână: „nu cunosc opinia publică așa cum trebuie să o cunoști d-ta, mai cu seamă din corespunderi ce ai cu unii-alții”⁸¹. În anul 1863 întâlnim un interesant comentariu despre opinia publică într-o scrisoare a protopopului de Mediaș, Ștefan Moldovan (1813-1900), prin care acesta lauda o intervenție a lui Barițiu împotriva consacrării la Roma ca episcop a lui Iosif Papp-Szilágyi (1813-1873):

„Cât de puternică este opiniunea publică, prin organul național de publicitate al *Gazetei*, în sâmtul cel mai sănătos al clerului și a națiunii noastre îndreptată, se manifestează și prin aceasta că, abia au ieșit articolul cel cu două ascuțite, din condeiul cel mai espedit și sacru, până la celea mai ascunse încrețături ale animii pătrunzătoriu, deodată am și primit scrisoare de la directorul Gimnaziului din Beiuș, că d. episcop Sălăgeanu s-au lăsat de a merge la Roma, ci va primi sântirea din mâinile mitropolitului provinciei a căruia sufraganeu este”⁸².

Cu alte cuvinte, în urma articolului din *Gazeta de Transilvania*, Iosif Papp-Szilágyi s-a temut de opinia publică și a renunțat la ideea de a merge la Roma pentru consacrare, aceasta având loc, așa cum românii considerau potrivit, la Blaj, de către mitropolitul Alexandru Sterca-Șuluțiu.

În articolul său din 1874, Barițiu a discutat și impactul presei asupra opiniei publice, citându-l pe fostul prim-ministru al Ungariei, Menyhért Lónyay, care arăta cât de periculoasă poate fi presa controlată într-o societate:

„oriunde poți să cumperi presa cu bani, opiniunea publică încă o poți seduce ușor. Iar opiniunea publică sedusă, în țările libere, unde guberniul, legislațiunea și autoritățile publice sunt emanațiuni ale opiniunei publice,

⁷⁹ Barițiu, *Scrieri social-politice*, p. 72.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 73.

⁸¹ Pascu, Pervain, *George Bariț*, vol. IV, p. 176.

⁸² Pascu, *George Bariț*, vol. VI, p. 288. Asupra acestui gest al episcopului Iosif Papp-Szilágyi, a se vedea Ioana Mihaela Bonda, *Mitropolia Română Unită în timpul păstoririi lui Alexandru Șterca-Șuluțiu (1853-1867)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2008, p. 231-233.

poate împinge ușor politică țării pe calea peirei⁸³.

Acest articol oferă, de asemenea, și exemple concrete din Imperiul Habsburgic despre problemele apărute în urma coruperii presei.

În cea din urmă parte a studiului nostru vom trata rolul pe care românii îl acordau, în epocă, jurnalistului, pe baza scrierilor lui George Barițiu despre această meserie, dar și a opiniilor pe care unii contemporani ai săi și le-au exprimat în scrisori. Atunci când a început lucrul la periodicele brașovene, în 1837, tânărul profesor nu avea o pregătire jurnalistică, așa că a învățat această meserie pe parcurs, fiind atent și la evoluția presei în Europa Occidentală, pe care, după cum s-a văzut mai sus, a și prezentat-o în câteva articole. Ca funcție, Barițiu s-a intitulat „redactor” al *Foii pentru minte, inimă și literatură* și al *Gazetei de Transilvania*. La un an de la înființarea celor două periodice, acesta a specificat că nu este autorul articolelor din *Foaie*, însă scrie la *Gazeta de Transilvania*⁸⁴. A recunoscut, încă din 1838, că publicațiile sale sunt sprijinite de corespondenți și de alți bărbați harnici⁸⁵. Când privește îndatoririle tipice ale unui redactor, acestea nu sunt clar specificate, însă pot fi deduse din funcțiile pe care Barițiu le-a acordat presei în societate, și care au fost expuse mai sus. Mai interesant este punctul său de vedere legat de vizibilitatea unui redactor care se găsește în strânsă legătură cu regimul presei. Într-o țară unde presa e bine controlată, vizibilitatea redactorului nu e importantă deoarece opiniile lui nu contează. În cazul în care presa este mai liberă, astfel încât ziarele „pot deschide coloanele la articole și disertații tăioase despre viața politică”⁸⁶, redactorul ar trebui să-și semneze articolele originale; totodată, el considera că cei care scriu articole critice trebuie să le și semneze, întrucât așa cere dreptatea și cuviința.

În anul 1845, jurnalistul brașovean și-a exprimat câteva considerații asupra stilului pe care trebuie să-l aibă articolele din presă. Spre deosebire de alte texte, în care acorda presei un rol educativ, aici presa primește și sarcina de a demasca funcționarii incompetenți, în numele binelui public, pentru „ca patria să nu sufere mai îndelungat relele pricinuite de ei”⁸⁷. În acest sens și tonul presei trebuie să fie unul dur, iar Barițiu a oferit exemple

⁸³ Barițiu, *Studii și articole*, p. 128.

⁸⁴ *Foia pentru minte, inimă și literatură*, nr. 10, 1 martie 1839, p. 78.

⁸⁵ Idem, nr. 1, 2 iulie 1838, p. 1.

⁸⁶ Idem, nr. 36, 1844, p. 285.

⁸⁷ Idem, nr. 6, 5 februarie 1845, p. 44.

din istoria romană și din cea engleză pentru a demonstra că atunci când vremurile o cereau, au existat oameni politici care să fie categorici și să condamne în cuvinte grele acțiunile dăunătoare. Totuși, la finalul acestui articol, redactorul a precizat că doar timpul va arăta dacă cuvintele dure își pot afla locul în presa românească⁸⁸.

Din studiul textelor barițiene și al corespondenței putem desprinde câteva principii privitoare la principalele îndatoriri ale jurnaliștilor. O primă îndatorire a unui jurnalist este de a apăra adevărul, idee proclamată de redactorul brașovean în anul 1846, când își asuma următoarea opinie, pusă pe seama unui confrate român:

„Vai de aceia, carii n-au inimă să spuie ce li se pare adevăr, tot ce li se pare drept! Căci a se opri cineva naintea rătăcirii, împotriva căreia se poate lupta, este o fărădelege în contra judecății și a se trage îndărăpt de nedreptatea ce o poate sfărâma, o fărădelege în contra omenirii”⁸⁹.

Aceste puncte de vedere despre lupta împotriva rătăcirilor și nedreptăților le putem regăsi reafirmate în anul 1874, când, ajuns la vârsta maturității, Barițiu a arătat că o presă încăpută pe mâinile unor oameni corupți din punct de vedere moral poate ajunge un instrument fie al despotismului, fie al anarhiei⁹⁰.

O altă îndatorire a jurnalistului este de a fi imparțial. Aceasta nu am întâlnit-o formulată de însuși Barițiu, ci de doi dintre corespondenții săi. În anul 1840, Vasile Pop îl sfătuiă pe tânărul redactor să nu afecteze prin articolele sale vreo categorie de oameni și, de asemenea, să rămână indiferent la conflictele scriitorilor⁹¹. Și Timotei Cipariu l-a sfătuit, în anul 1837, să fie imparțial față de autorii care contribuie la publicațiile sale și să țină mereu seama de gusturile și nivelul de înțelegere al cititorilor⁹². Nouă ani mai târziu, în contextul procesului lemenian⁹³, Timotei Cipariu i-a scris redactorului brașovean despre atitudinea care se așteaptă de la publicațiile

⁸⁸ *Ibidem*, p. 46.

⁸⁹ *Idem*, nr. 1, 1 ianuarie 1846, p. 7.

⁹⁰ Barițiu, *Studii și articole*, p. 124.

⁹¹ Pascu, *George Bariț*, vol. V, p. 45.

⁹² Pascu, Pervain, *George Bariț*, vol. IV, p. 102.

⁹³ Asupra acestui important eveniment, a se vedea Daniela Deteșan, *Procesul lemenian (1843-1846)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2008 și Ciprian Ghișă, *Episcopia greco-catolică de Făgăraș în timpul păstoririi lui Ioan Lemeni (1832-1850)*, vol. II, Cluj-Napoca, Argonaut, 2008, p. 68-223.

sale, pledând pentru neamestecul în afacerea tumultoasă de la Blaj:

„în țările ce n-au libertatea prelului, redacția trebuie să fie de nici o partidă înaintea publicului, și în cauze politice delicate, cu atât însă mai mult în cauze personale, cum au fost întâmplările de aici”⁹⁴.

În același an, câteva luni mai târziu, eruditul canonic blăjean își exprima părerea că, în contextul din Transilvania, redactorii nu trebuie să-și manifeste foarte clar părerea în anumite probleme, deoarece o poziție prea limpede formulată i-ar împiedica pe unii cu altă opinie să se pronunțe, ceea ce ar împiedica dezbaterea⁹⁵. Atitudinea din timpul procesului lemenian (1843-1846) i-a atras redactorului brașovean critici foarte dure din partea lui Ioan Maiorescu, contestatar al episcopului⁹⁶, care l-a acuzat de lăcomie, duplicitate și fățărnicie pentru că nu a păstrat o cale de mijloc în acest proces⁹⁷. Istoricul Ciprian Ghișa considera că atitudinea lui Cipariu, susținător al lui Lemeni, poate fi explicată prin dorința episcopului de a controla presa, astfel încât să nu fie publicate informații care ar afecta imaginea Bisericii Greco-Catolice. Cât despre poziția lui Barițiu în cadrul procesului lemenian, aceasta s-ar explica prin lipsa datelor necesare pentru a face o prezentare obiectivă a evenimentelor, neîncrederea în acuzațiile care i s-au adus lui Ioan Lemeni (între care și acuzația de sodomie), neacceptarea mijloacelor drastice folosite de contestatari și, probabil, o apreciere personală față de ierarhul care l-a ajutat mult în anii precedenți⁹⁸.

Pentru ca un jurnalist să-și îndeplinească în mod corect datoria, Barițiu considera că acesta trebuie să fie un om independent. Principiul a fost exprimat foarte clar în articolul asupra presei din anul 1874:

„Una din condițiunile cardinale pentru existența și înflorirea unui ziar liber, independent, este pretutindeni, încă și sub absolutism, independența personală a redactorului sau redactorilor”⁹⁹.

Independența presupune lipsa oricărei influențe asupra jurnalistului, și din acest motiv autorul considera că nici profesorii din școlile confesionale

⁹⁴ Pascu, Pervain, *George Bariț*, vol. IV, p. 251.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 265.

⁹⁶ Deteșan, *Procesul*, p. 179.

⁹⁷ Pascu, Pervain, *George Bariț*, vol. I, p. 190.

⁹⁸ Ghișa, *Episcopia*, vol. II, p. 146-148. Privitor la părerea lui Barițiu despre Lemeni, în scrisoarea citată în nota precedentă, Ioan Maiorescu îi reamintește redactorului dățile când i-a vorbit de rău pe episcop și pe canonicul Vasile Rațiu.

⁹⁹ Barițiu, *Studii și articole*, p. 140.

nu pot fi buni jurnaliști, întrucât presiunea din partea instituțiilor ecleziastice era foarte mare. Au fost menționate și câteva exemple, precum cel al lui Gavril Munteanu (1812-1869), căruia în anul 1852 i s-a interzis să mai colaboreze la *Gazeta de Transilvania*, sau al unor profesori forțați de școlile la care lucrau să renunțe la activitatea jurnalistică. Singurele venituri legitime pentru jurnaliști sunt cele obținute din vânzarea propriu-zisă a abonamentelor și din subvențiile obținute. Autorul a atras atenția că aceste subvenții nu sunt imorale în sine, iar infamant este doar atunci când un ziarist își oferă serviciile împotriva convingerilor sale¹⁰⁰. În ceea ce îl privea, George Barițiu s-a considerat un redactor independent, după cum i-a mărturisit lui Ioan Maiorescu în anul 1850¹⁰¹, și a pledat mereu pentru o presă politică independentă și liberă. Dintre numeroșii săi corespondenți, doar profesorul Nicolae Bălășescu (1806-1880) l-a îndemnat pe redactorul brașovean, în anul 1842, să nu țină seama atât de tare de reacția publicului în prezentarea unor critici și să scrie liber, în măsura posibilităților¹⁰².

Un aspect esențial al reflecțiilor barițiene asupra jurnalismului îl constituie calitățile pe care fondatorul presei politice românești ardelenene le considera necesare în meseria de redactor. Acesta ar trebui să cunoască științe juridice, economie politică, istorie, geografie dar mai este necesară cunoștința a patru-cinci limbi străine¹⁰³. Viziunea lui Barițiu ne înfățișează un jurnaliști care poate atinge principalele probleme ale societății din vremea sa, un om cu adevărat enciclopedic, totodată deschis spre cultura altor popoare, pentru a putea face comparații. În legătură cu limbile străine, despre George Barițiu știm cu certitudine că cunoștea foarte bine maghiara, germana, franceza și latina, limbi de care s-a servit mult pentru documentare și cercetare. Pe lângă aceste vaste cunoștințe, autorul mai recomanda pentru jurnaliști „paciența [răbdarea n.a.] de fier”, dar și cunoașterea unor aspecte practice, precum cele care se pot dobândi din meseria de avocat sau de notar¹⁰⁴, așadar legate de legi și de aplicarea lor.

Eforturile lui George Barițiu în domeniul jurnalistic nu au avut doar un caracter practic, legat de înființarea și conducerea unor publicații, dar și unul

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 132.

¹⁰¹ Pascu, *George Bariț*, vol. VII, p. 55.

¹⁰² Idem, *George Bariț*, vol. VI, p. 90-91.

¹⁰³ Barițiu, *Studii și articole*, p. 142.

¹⁰⁴ *Ibidem*.

profund teoretic, marcat de o reflecție asupra rolului presei în societate, a funcției publicului și a datoriei unui jurnalist. Această reflecție a început devreme, încă din primii săi ani de presă, și a continuat pe parcursul întregii sale activități jurnalistice, concretizându-se în articolele dedicate presei și jurnalismului, care au constituit pentru publicul românesc o adevărată inițiere în acest domeniu. Harnicul redactor a fost un adept convins al libertății presei și al libertății de exprimare, fiind astfel în acord cu mulți liberali europeni¹⁰⁵, și a promovat totodată modelul ziaristului independent, erudit și capabil de a înțelege problemele societății spre a propune soluții. Preocupările sale privind funcționarea presei au fost împărtășite de mai mulți prieteni și corespondenți, preocupați la rândul lor de emanciparea națiunii române, care i-au oferit de-a lungul vremii numeroase sfaturi și îndemnuri. Chiar dacă punctele lor de vedere au fost uneori diferite, toți acești cărturari români au condiționat dezvoltarea culturală a națiunii române de buna funcționare a unei prese românești, ceea ce ne demonstrează că majoritatea au înțeles rolul acesteia în societate.

ANDREI SABIN FAUR

Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

THE PRESS, THE PUBLIC AND THE JOURNALISTS IN THE EYES OF GEORGE
BARIȚIU AND HIS CORRESPONDENTS

Abstract

This study aims to analyze the way George Barițiu, the founder of the first important Romanian newspapers in the Habsburg Empire, and his correspondents perceived the role of media in the society, as well as the public's role related to the media and the duties of the journalists. Our sources were mainly Barițiu's articles on these matters and the letters he received from fellow members of the Romanian intelligentsia, because his correspondents often advised him on his work as a journalist and editor.

Regarding the media's role in the society, our research has demonstrated that Romanian intelligentsia considered the following: to spread useful knowledge of all the fields, to sustain certain doctrines and political programs, to sustain the

¹⁰⁵ Asupra caracteristicilor liberalismului în secolul al XIX-lea, a se vedea Olivier Nay, *Istoria ideilor politice*, Iași, Polirom, 2008, p. 246-247.

standardization of Romanian language, to strengthen the ties between Romanians, thus transforming journalism into an instrument for the emancipation of the Romanian nation. Like many European writers and journalists of his time, George Barițiu argued for liberty of the press in several well documented articles.

The editor and several of his correspondents were aware of the important role of the public, and discussed several times about the ways to increase the number of the Romanian readers. The concept of "public opinion" was known to the Romanian intelligentsia, which proves that they well understood the role of the press in the society. We can also find several interesting considerations regarding the duties of the journalists, who had to be independent men, to remain unbiased with the facts they were presenting and to have a profound knowledge of law, economy and foreign languages.